

Դարձեալ այս աշխարհադրին համաձայն Մուղան (Հայաստան) «մեծ քանակութեամբ բալաս-գորգեր» կը շինեն: Ըստ Գէորգ զպրի Պալաուցիի՝ բալաս կը նշանակէ «հին գորգ, թաղիք, քուրձ եւ նրմանք: Թուրքերէն ֆէլլաւ. առի եւ Շալազ»: Բառը մինչեւ մեր օրերը կը պահէ այս իմաստը:

1202 թուականով եւ հայերէն յիշատակարանով գորգ մը հասած է մեզի: «Արկանեւի(ս) Կիրակոսի բանասիր(ի) և(տ)ու յիշատակ Հոփիսիմէ տի(կի)ն ՈՅՄ. (1202) թվին զսա գործիցա ես»⁽²⁵⁾: (Աստ նրկար թիւ 1):

1229ին Եաքութ Գալի Գալայի մասին կ'ըսէ. «Այս քաղաքը տեսալ մը գորգ կ'արտադրէ, որ իր անունով Գալի (Լալի) կը կոչուի»⁽²⁶⁾:

1340ին Համտ-ուլահ Մուսթաֆի աշխարհադիրը՝ ըստ Երեւոյթի արձագանդ ըլլալով Եաքութի՝ կը կրկնէ թէ Գալի Գալա (Կարին Քաղաք) «ընդարձակ քաղաք մըն է, ուրկէ կու գան համբաւաւոր գորգեր»⁽²⁷⁾: Դարձեալ Վանի մասին խոսած առեն կը վկայէ որ «Խլաթի եւ Թիֆլիսի երկրին միջեւ բերդ մը, կ'արտադրէ գորգեր»⁽²⁸⁾:

(25) Հ. Գ. վ. Գալէմբերեան կ'ընթեռնու «բան արկանեւի Կիրակոսի բանասիրի ետու յիշատակ Հոփիսիմէի տան ՈՅՄ. (1202) զսա գործի. եւն.» (Ein Orientalischen Tappich, Alois Riegle. — 1895, Berlin): Այս գորգին թուականին հնութեան զէմ արտայայտուած է Prof. Josef Strzygowsky. — Oct. 1908. The Burlington Mag. — Oriental Carpets խորագրով մանր աշխատութեան մը մէջ: (Թարգմանուած Անգլիերէնի L. I. Armstrong): Որուն հետեւած է թուականին Sidney Humphries. — Oriental Carpets աշխատութեան մէջ, ինչպէս նաեւ Չոէնկայ Հոֆրիսիմէ (Հայկական Գորգեր, «Հանդ. Ամս.», 1937, էջ 150, ուր խել մը մտադածին «Լուսարանութեան» հետ ՈՅՄ. 1651 կը նկատէ: Գրութեան թարգմանիչը Հ. Պ. Է. Ժանթուսթեամբ մը ՈՅՄ. (1602) կ'ուզէ ճշգրէ: Սակայն պէտք է նկատի ունենալ որ այս յիշատակարանին մէջ գործածուած ԱՐԿԱՆԵՎԻ (Գորգ) բառը Ժ. Գարուն կամ անկէ առաջ միայն կը գործածուէր, եւ եթէ գորգը շինուած ըլլար 1651ին կամ 1602ին՝ այն առեն միայն ԳՈՐԳ պիտի գործածէր եւ ոչ թէ ԱՐԿԱՆԵՎԻ, որ Ժ. Գարուն վերջ մեր մասնադրութեան մէջ չէ գործածուած: Ուրեմն ԱՐԿԱՆԵՎԻին գործածութիւնը նկատի առնելով միայն ստիպուած ենք բնգունիլ որ այս յիշատակարանը գրուած էր 1202ին եւ ոչ թէ 1602ին կամ 1651ին: Թէ իրապէս գորգը յիշատակարանին թուականը արդարապէս չափ հին է՝ չեմ գիտեր: Յիշատակարանը կրնայ օրինակուած ըլլալ աւելի յետոյ ուրիշ գորգագործէ մը, որ նախատիպ ունեցած է ՈՅՄ. (1202) եւ ԱՐԿԱՆԵՎԻին:

(26) Անհետացած Երեւելիներ. — Իպն Խալիքան. — Թարգմ. Գէորգ Մարեան, 1935, Գահիրէ, էջ 70, ուր իրր ծանօթութիւն արուած է Եաքութի Մուսթաֆէ Պիւլտան աշխարհադրական գործէն մասեր: Ա. Սաղաքեան կը գրէ. «Եաքութ Գալի Գալա անուան զիմաց արձագանդ կ'ըլլայ աւելի հին ճամբորդի մը, Ապու Ափի, որ յիշելէ վերջ մեծ գորգերու մասին, որոնք հոս կը հիւսուէին, կը յաւելու թէ կը կոչուէին Գալի այս քաղաքին կրճատեալ անուամբ: (Des Tapis à Dragon. — Extrait de la Revue Syria, Paris, 1928, p. 342).

(27) Nuzhat-al-Qulub, trans. Engl. by Le Strange, London, 1919, p. 97:

Չարմանալի է որ Մուսթաֆի Գալի Գալայէն երած համբաւաւոր գորգերու խօսքը կ'ընէ, քիչ վերջ Արգուրումի մասին խօսած առեն, ոչ մէկ ակնարկութիւն հոն չիտուած գորգերու մասին: Յայտնի է որ Մուսթաֆիի համար Գալի Գալա եւ Արգուրում տարրեր քաղաքներ են, որոնց կու տայ նոյնիսկ լայնութեան եւ երկայնութեան տարրեր ստիճաններ: Կ'երեւայ թէ ինչ որ Մուսթաֆի գիտէ Գալի Գալայի մասին՝ քաղած է իրմէ զար մը առաջ ապրող Եաքութէն: Իսկ Արգուրումի մասին կը խօսի իրր ժամանակակից 1340ին, երբ սակայն ոչ մէկ յիշատակութիւն կայ հոն չինուած գորգերու մասին: Ուրեմն 1340էն առաջ փրնուող է Կարնոյ մէջ գորգի արտադրութիւն, կամ գուցէ, ով գիտէ իրր զվաւար չուկայ, ինչպէս որ մեր օրերուն մասամբ վերստին եղած էր:

(28) Dictionnaire Mustafy. — Paris, 1881, p. 585: